

КОВАЛЕНКО К. В. ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ СОЗДАНИЯ ХОЗЯЙСТВЕННЫХ ОБЩЕСТВ НА ОСНОВАНИИ МОДЕЛЬНОГО УСТАВА

Сделана попытка проследить становление концепции создания субъектов хозяйствования на основании модельного устава, определены правовые основы и особенности модельного устава, проанализирована практика применения модельного устава как в Украине, так и в других государствах. Исследованы отличительные особенности модельного устава и типового учредительного документа. Акцентируется внимание на необходимости внесения изменений в законодательство относительно определения понятия «модельный устав» и признания решения о создании субъекта хозяйствования на основании модельного устава учредительным документом.

Ключевые слова: модельный устав, учредительный документ, создание, субъект хозяйствования, типовой документ, устав.

KOVALENKO K. V. LEGAL REGULATION OF CREATING BUSINESS ENTITIES BASING ON A MODEL STATUTE

The relevance of the chosen issue is due to the fact that there is a policy of deregulation of economic activity in Ukraine, which is grounded on simplifying legalization of subjects of business, reducing the number of inspections of such subjects, reducing the terms and costs on starting a business. But under impetuous reform and adoption of a large number of normative and legal acts there are conflicts, gaps of legal regulation, which lead to incorrect implementation of law norms in the sphere of creation and realization of the activity by the subjects of business and as a result violation of their rights and the rule of law. Based on the analysis of special literature and existing scientific researches the author attempts to trace the formation of the concept of creating the subjects of business on the basis of a model statute, to study the practice of a model statute's application both in Ukraine and in other countries, to identify the distinctive features of a model statute and a typical constitutive document. It is determined that a model statute differs from a pattern or a typical statute, and can not contain any individual features. In this case the use of the term «typical» does not match the content and concept of a model statute and requires appropriate amendments by the legislator.

Constitutive document except model statute for legal persons, which are established and realize their activity on the basis of model statutes is to be a decision about creation or decision of a higher authority to continue the activity on the basis of a model statute. Introduction of the model statute principle in the national legislation needs to be revised and to define «constitutive documents». It is also stressed on the possibility of such a situation when the Cabinet of Ministers may provide changes to a model statute, in this case they will concern all entities operating on its basis, that can cause disagreement among subjects of business.

Keywords: model statute, constitutive document, creation, business entity, typical document, statute.

УДК 349.6

О. Г. КОТЕНЬОВ,

здобувач Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ДО ПОНЯТТЯ ПРИНЦИПІВ ПРАВА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

За допомогою методів системного аналізу, узагальнення, абстрагування, порівняння, дедукції з'ясовано основні ознаки та особливості принципів права природокористування в їх системному зв'язку з поняттями «принципи права» та «принципи екологічного права». Проведено розмежування принципів права природокористування та інших принципів діяльності людини. На основі проведеного дослідження сформульовано поняття принципів права природокористування.

Ключові слова: право природокористування, принципи права природокористування, принципи екологічного права, принципи права.

Основу правового регулювання будь-якої сфери людської діяльності складають правові принципи – основні засади побудови самої си-

стеми правового регулювання тієї чи іншої сфери. Розробка, юридичне закріплення та чітке виконання і дотримання принципів права

природокористування є запорукою сталості, ефективності та раціональності природокористування. Зважаючи на те, що принципи правового регулювання зазвичай встановлюються задля досягнення певної мети (сталості та раціональності природокористування, забезпечення екологічної безпеки, гарантування прав громадян), запровадження в практику правозастосування і чітке виконання принципів права природокористування має не аби як сприяти досягненню мети всього правового регулювання природокористування – гарантування безпечного для життя і здоров'я людини стану навколишнього природного середовища, забезпечення перманентного економічного розвитку в умовах максимального збереження та відтворення довкілля та його компонентів.

Теоретичним засадам визначення суті поняття «принцип права» в різний час були присвячені дослідження вчених теоретиків права, зокрема ці питання розглядалися у роботах таких авторів: Т. Г. Андрусая, С. С. Алексеева, О. І. Денісова, А. М. Колодія, В. О. Котюка, Є. В. Назаренко, А. Ю. Олійника, С. П. Погребняка, П. М. Рабіновича, О. Ф. Скакун та інших. На проблему визначення поняття та механізму дії принципів правового регулювання екологічного, земельного та аграрного права, комплексно або в межах самостійних досліджень з іншої проблематики, звертав свою увагу цілий ряд вітчизняних учених: В. І. Андрейцев, Г. І. Балюк, А. М. Беженарь, Є. С. Бердніков, А. І. Берлач, О. Г. Бондар, І. С. Будзилович, О. А. Вівчаренко, А. П. Гетьман, В. К. Гуревський, О. І. Заєць, Л. П. Заставська, І. І. Каракаш, М. Г. Ковтун, В. В. Костицький, М. В. Краснова, П. Ф. Кулинич, Н. Р. Малишева, В. Л. Мунтян, В. В. Носік, О. М. Пашенко, А. М. Стагівка, Л. Л. Чаусова, Ю. С. Шемшученко, М. В. Шульга та інші.

Незважаючи на суттєвий внесок науковців у розробку проблем визначення понять принципів права та принципів екологічного права, дослідження поняття принципів права природокористування не проводилося. В окремих роботах вони висвітлювалися лише фрагментарно в застосуванні до того чи іншого предмета правового регулювання або в навчальних цілях для розкриття тематики права природокористування.

Метою статті є розробка доктринального поняття принципів права природокористування, висвітлення співвідношення принципів права природокористування та принципів еко-

логічного права на основі аналізу їх концептуальних ознак.

Традиційно, формулюючи поняття «принцип», учені використовують його етимологічне значення. Так, юридична енциклопедія визначає «принципи (франц. *principe*, від лат. *principium* – начало, основа) як основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки» [1, с. 110].

Принципи права природокористування та принципи екологічного права здебільшого визначаються як загальне поняття принципів права тільки з галузевою (предметною) «прив'язкою». Більшість наукових робіт у сфері екологічного права не проводять відмінності у визначенні «принципів права» як загального поняття та «принципів екологічного права» як родового поняття. Різниця у визначеннях здебільшого пояснюється вибором погляду на природу принципу права. Тому для досягнення мети цієї статті подальший науковий пошук необхідно проводити в руслі дослідження поняття і ознак принципів права та їх впливу на формулювання визначення «принципів екологічного права» та «принципів права природокористування».

В теорії права існують два основних підходи до визначення принципів права. Перший – висловлений ще у радянський період і побудований на теорії позитивного права, у рамках якого принципи права – це ідеї, теоретичні, нормативно-керівні положення того чи іншого виду людської діяльності, які конкретизуються в змісті правових норм та об'єктивно зумовлені матеріальними умовами існування суспільства. Другий підхід сформульований прихильниками ідей природного права; в рамках цього підходу принципи права розуміють як керівні ідеї, об'єктивно властиві праву відправні начала, незаперечні вимоги (позитивні зобов'язання), які ставлять до учасників суспільних відносин із метою гармонійного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів та визначають зміст і спрямованість правового регулювання, відображають найважливіші закономірності соціально-економічної формації. Основою для таких різних підходів у визначенні принципів права стали різні погляди на суттєві ознаки, точніше виділення як суттєвих тих чи інших ознак, а також різниця в поглядах на саму правову природу принципів права.

Враховуючи те, що принципи права природокористування мають усі загальні ознаки принципів права, доречно зупинитися на ознаках, опрацьованих в юридичній науці.

Однією з основних ознак принципів права є їх регулятивність. Принципи права – це продукт свідомості й волі людей, які містять певні веління, приписи, правила поведінки, що реалізуються в життя суспільством і державою та регулюють стільки, скільки регулює саме право [2, с. 12–14]. Регулятивні властивості принципів права не можна ототожнювати з регулятивними характеристиками норм права, тому що у принципів вони більш абстрактні і не настільки активні, матеріальні, як у норм. Це регулювання суспільних відносин з більш високих позицій. За допомогою регулятивних засобів одних лише принципів права не можна в усіх випадках урегулювати конкретні правовідносини [3, с. 105, 106]. Принципи права є невід’ємною органічною складовою права як регулятора суспільних відносин, а тому за своєю правовою природою просто не можуть не мати ознак, притаманних цілому – праву.

Наступною ознакою є нормативна закріпленість принципів права, або спосіб матеріалізації принципу права. А. М. Колодій зазначає, що непереконливою є позиція авторів, які вважають принципами права тільки такі основні засади, які текстуально виражаються в ньому. При цьому вчений відзначає, що слід у майбутньому продовжувати практику текстуального закріплення принципів у нормативно-правових актах, адже безпосереднє формулювання в нормативно-правовому акті принципів сприяє більш правильному їх застосуванню і тлумаченню. Вони стають доступнішими і зрозумілішими для громадян, і такі принципи-норми мають більшу нормативно-регулятивну силу [3, с. 107, 114].

Стосовно закріплення принципів екологічного права в нормах права слід указати таке. Значна частина авторів відзначають необхідність закріплення принципів права в законодавстві як текстуального, так і такого, за якого зміст принципу виводиться із нормативного акта [4, с. 14]. Зазначається, що без урахування цього фактора проголошені принципи стають формою декларації держави або автора цих принципів [5, с. 21].

Наступною ознакою принципів права є їх історична обумовленість. Вбачається, що принципи права не є вічними, так само, як і відносини, що ними виражаються. Вони є істо-

ричними і перехідними продуктами, залежать від типу держави та права в конкретній історичній період, фіксують та забезпечують виконання тих завдань, що ставляться керівним класом чи окремими особами, які здійснюють вищу владу в державі [6, с. 15.]. У тому числі і принципи екологічного права не є застиглими категоріями. Вони розвиваються разом із динамічним розвитком як національного, так і міжнародного екологічного права. У цьому процесі деякі принципи втрачають актуальність, інші, навпаки, набувають більшої важливості [7, с. 20].

При цьому слід відзначити, що принципам права притаманна й така ознака, як стабільність. За своєю суттю принципи права становлять основу для розробки нормативного матеріалу та застосування його для регулювання суспільних відносин. У разі відсутності ознаки стабільності неможливо говорити про стабільність всієї правової системи. Різкі зміни принципів права зазвичай відбуваються тільки в разі революційних чи еволюційних змін у самій правовій системі або пов’язані зі змінами типу держави та права.

Стабільність та історична обумовленість певних принципів права природокористування викликають до життя іншу ознаку – об’єктивність або об’єктивну зумовленість. Будучи ідеологічною категорією, принципи права розглядаються як вид людської діяльності, який виражає прагнення людей спрямувати свою поведінку відповідно до об’єктивних закономірностей розвитку суспільства. Об’єктивність принципів права пов’язують із тим, що втілення принципів права в життя для будь-якої держави складає об’єктивну необхідність, і економічний та політичний устрій держави дає об’єктивну можливість послідовного здійснення таких принципів [8, с. 41].

Принципи екологічного права і права природокористування, як і норми права, відносяться до регулятивної частини системи права, а тому є частиною або проявом права в об’єктивному його розумінні. Крім того, така ознака, як закріпленість принципів права в джерелах (формах) права, у свою чергу обумовлює об’єктивний характер принципів.

Ознаками принципів права є їх універсальність, вища імперативність та загальна значущість. Так, Л. С. Явич під універсальністю принципів права розумів те, що ними пронизана вся юридична матерія та що вони повинні враховуватись у будь-якій правовій ситуації.

Вища імперативність, на думку автора, свідчить не лише про їхню обов'язковість, а й про те, що правові норми, які не вважаються принципами, мають з них впливати та їм відповідати. Загальнозначущість принципів права полягає в тому, що вони спрямовують весь механізм правового регулювання суспільних відносин [9, с. 11].

Прикладом може стати такий принцип, як безоплатність загального права природокористування. Універсальність та вища імперативність передбачає, що, незалежно від природного об'єкта, статусу суб'єкта розташування, загальне природокористування здійснюється безкоштовно. Виключення з цього правила може існувати тільки у випадку захисту та гарантування інших (здебільшого конституційних) прав або права, від якого часто походить саме природокористування, – права власності. Загальнозначущість названого принципу викликає та обумовлює розробку законодавства та здійснення практики правозастосування в напрямку забезпечення безоплатності загального природокористування.

Виділяють також такі ознаки принципів права, як взаємоузгодженість і системність [10, с. 9]. За самою природою принципів права як керівних засад права не може існувати ієрархії принципів права у випадку конкуренції таких принципів між собою. В цілому принципи права за своєю суттю не можуть суперечити один одному, адже є основою розвитку та стабільності системи права в цілому.

Однією з ознак принципів права, яка лежить в основі розподілу принципів за галузями права, є їх предметна визначеність. Саме ця ознака виділяє принципи певної галузі права, зокрема принципи екологічного права, з-поміж інших принципів права.

Однією з перших комплексних робіт з проблематики принципів екологічного права було дослідження Л. Л. Чаусової, яка у своїй роботі детально та ґрунтовно розкрила поняття, ознаки та систему принципів екологічного права на базі дослідження наукових джерел та законодавства того часу. Однак, враховуючи динамічність розвитку законодавства, еколого-правових відносин та наукових поглядів на окремі питання, окремі положення названої дисертації необхідно критично оцінити з погляду сьогодення. Так, серед специфічних особливостей принципів екологічного права виділяється їх базування на екологічному законодавстві [4, с. 15]. З такою позицією важко

погодитися, адже, на нашу думку, сьогодні це є не специфічною особливістю принципів екологічного права, а проявом предметної визначеності саме принципів екологічного права як принципів права взагалі.

Інша особливість полягає в тому те, що принципи екологічного права органічно забезпечують поєднання державного (владного) регулювання певних груп екологічних відносин і автономного (юридичної рівності), що є змішаним методом правового регулювання відповідних груп екологічних відносин, що характерний для екологічного права і відрізняє його від будь-якої іншої галузі права [4, с. 16]. Ця особливість хоча й відображає іншу фундаментальну категорію екологічного права – метод правового регулювання, все ж не може вважатися особливістю. Адже поряд із предметом та методом принципи екологічного права є критеріями відмежування екологічного права від інших галузей права. Крім того, принципи мають відображати специфіку всієї галузі екологічного права.

Ще однією специфічною особливістю названо нормативне закріплення пріоритету вирішення екологічних завдань перед економічними та іншими [4, с. 17]. Вбачається, що в умовах сьогодення така особливість є швидше за все завданням усього екологічного права або самостійним принципом права. Особливість має вирізняти принципи екологічного права серед інших однопорядкових явищ, указувати на певну, притаманну тільки їм рису.

Важко погодитися з такою особливістю принципів екологічного права, як особливий спосіб визначення шкоди, – як форми майнової відповідальності за екологічні правопорушення [4, с. 18]. Однак загальноприйнятим є віднесення такої специфічної ознаки до особливості цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану довкіллю (екологічну шкоду) [7, с. 351–353]. Таким чином, помилково поширювати особливість одного правового інституту екологічного права на всі його принципи. Вказана особливість цивільно-правової відповідальності в екологічному праві відповідно відображена в таких його принципах, як: компенсація шкоди, заподіяної порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища; невідворотність відповідальності за екологічні правопорушення.

Вказане вище дає можливість дійти висновку, що принципи права природокористування, як і принципи екологічного права, є такими

вихідними засадами, керівним положенням яких притаманні всі ознаки загального поняття «принципів права». Всі принципи права у всій їх галузевій різноманітності становлять єдину взаємоузгоджену систему; вирізнення їх на підставі специфічності ознак є неможливим, адже має призводити до певної їх відірваності від загальної системи принципів права. Вони не можуть бути специфічними. Різниця між різними принципами права полягає (і може полягати) тільки в їх галузевій належності та в самому змісті принципів – понятті, яке в ньому закріплене (раціональність та комплексність природокористування, забезпечення екологічної безпеки тощо).

Таким чином, під принципами права природокористування необхідно розуміти основні засади, основні положення, основні ідеї правового регулювання, сформульовані в одній або кількох правових нормах. Під час відповіді на питання про співвідношення принципів права природокористування та принципів екологічного права необхідно виходити із такого їх співвідношення: принципи права є родовим поняттям, яке охоплює всі без виключення галузеві принципи права; принципи екологічного права є видовими і виділяються за допомогою такої ознаки, як предметна приналежність, тобто розкривають особливості побудови та

функціонування екологічного права як галузі права.

У свою чергу, принципи екологічного права є родовим поняттям по відношенню до принципів права природокористування. Останні є органічною частиною принципів екологічного права та встановлюють керівні основні засади правового регулювання природокористування як виду людської діяльності. Принципи екологічного права та принципи права природокористування співвідносяться, як ціле та частина.

Таким чином, принципи права природокористування – це основні, вихідні засади, керівні ідеї виникнення, розвитку та функціонування інституту права природокористування, які об'єктивно обумовлені, закріплені або виводяться з норм чинного екологічного законодавства і характеризуються універсальністю, імперативністю, загальнозначущістю, регулятивністю, взаємоузгодженістю, системністю, предметною належністю екологічного права. Таке визначення принципів права природокористування та поглядів на їх основні ознаки доцільно використовувати: досліджуючи системи принципів екологічного права та права природокористування; розробляючи та законодавчо закріплюючи нові принципи права природокористування.

Список використаних джерел

1. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. – К. : Укр. енцикл. імені М. П. Бажана, 1998–2004. – Т. 5 : П–С. – 2003. – 736 с.
2. Міжнародно-правові аспекти Конституції України / В. С. Семенов, О. Я. Прагнюк. – Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К. : Ін Юре, 1997. – 32 с.
3. Колодій А. М. Конституція і розвиток принципів права України (методологічні питання) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01, 12.00.02 / Колодій Анатолій Миколайович. – К., 1998. – 382 с.
4. Чаусова Л. Л. Принципы экологического права Украины : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Чаусова Лариса Леонидовна. – Харьков, 1998. – 159 с.
5. Екологічне право України : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закладів / [А. П. Гетьман, М. В. Шульга, В. К. Попов та ін.] ; за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. – Х. : Право, 2005. – 384 с.
6. Колодій А. М. Принципи права України : монографія / А. М. Колодій. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 208 с.
7. Екологічне право України. Академічний курс : підручник / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – К. : Юрид. думка, 2005. – 848 с.
8. Старчук О. В. Щодо поняття принципів права / О. В. Старчук // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 2. – С. 40–43.
9. Явич Л. С. Право развитого социалистического общества. Сущность и принципы / Л. С. Явич. – М. : Юрид. лит., 1978. – 223 с.
10. Лаврів О. Я. Система принципів трудового права України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / Лаврів Оксана Ярославівна. – Х., 2007. – 19 с.

Надійшла до редколегії 10.12.2013

КОТЕНЕВ О. Г. К ПОНЯТИЮ ПРИНЦИПОВ ПРАВА ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЯ

При помощи методов системного анализа, обобщения, абстрагирования, сравнения, дедукции выяснены основные признаки и особенности принципов права природопользования в их системной связи с понятиями «принципы права» и «принципы экологического права». Проведено разграничение принципов права природопользования и других принципов деятельности человека. На основе проведенного исследования сформулировано понятие принципов права природопользования.

Ключевые слова: право природопользования, принципы права природопользования, принципы экологического права, принципы права.

KOTENIOV O. G. TO THE PROBLEM OF THE PRINCIPLES OF USING NATURAL RESOURCES LAW

Objective. Development of the doctrinal notion of principles of using natural resources law, to ascertain the ratio of the principles of using natural resources law and principles of environmental law on the basis of their characteristics' analysis.

Methods. The author used general scientific methods of research such as: system analysis, generalization, abstraction, comparison; the author also used method of deduction while characterizing the notion and features of the principles of using natural resources law based on the characteristics of general concept «principles of law» and «principles of environmental law».

Results. The main features of the principles of using natural resources law in their system relation with the concept «principles of law», are found out; research of the peculiarities of the principles of using natural resources law in their relation with the principles of environmental law, which were set by the scientists, is made; differentiation of the principles of using natural resources law and other principles of human activities is realized; the concept of using natural resources law is formulated on the basis of conducted research.

Scientific novelty. Scientific positions on determining the characteristics of the principles of environmental law in their relation with the concepts «principles of law» and «principles of using natural resources law» are improved. The author's definition of the principles of using natural resources law taking into account the area of their usage and general features of the principles of law is offered.

The practical significance. Using the proposed approaches to define the principles of using natural resources law and their features will allow to separate and properly consolidate, within lawmaking, the main provisions of forming and functioning of the system of using natural resources law; to make decisions, within enforcement, on the issues under norms' competition or legislation's gaps considering the priority of using the principles of law comparing to the norms of law that do not have the status of the principles of law.

Keywords: using natural resources law, principles of using natural resources law, principles of environmental law, principles of law.

УДК 347.1:347.4

Ю. Ф. ЛАНТІНОВ,

здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

ВІДЧУЖЕННЯ МАЙНА ЯК ДІЯ, ЩО ХАРАКТЕРИЗУЄ ЗНАЧНИЙ ПРАВОЧИН ГОСПОДАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА

З'ясовано поняття відчуження майна як дії, що характеризує значний правочин господарського товариства. Відчуження майна порівняно з іншими поняттями, що закріплені в законодавстві та позначають передачу майна від одного суб'єкта до іншого. З'ясовано види правочинів, що передбачають відчуження майна, а тому можуть відноситися до числа значних. Зроблено висновок про те, що значний правочин утворюють дії з відчуження майна, та запропоновано закріпити це на законодавчому рівні разом із окремими правочинами, які призводять до відчуження (зокрема договорами оренди та лізингу).

Ключові слова: значний право чин, відчуження майна, відступлення майна, розпорядження майном, передання майна у користування, оренда, лізинг.